

Odlišné stanovisko sudcu Lajosa Mészárosa
k rozhodnutiu pléna Ústavného súdu Slovenskej republiky
vo veci sp. zn. PL. ÚS 7/2017

Bezčasie totality a neskoršie nečasie

1. Podľa Romana Herzoga, bývalého predsedu ústavného súdu a prezidenta Spolkovej republiky Nemecko, „Sotva existuje taký výdobytok ľudstva, ktorý by natoľko ovplyvňoval a sformoval dejiny, ako je štát. Ľudstvo prostredníctvom neho položilo základy obrovského technického a civilizačného pokroku a vytvorilo poriadok a bezpečnosť vo svojom okolí, kde na neho číhalo neustále veľa nebezpečenstiev. Na druhej strane však štát zapríčinil aj nesmierne veľa utrpení.“ (Herzog, R. Ősi államok. Budapest: Corvina, 1999, s. 7). V živote každého moderného štátu (vrátane tých šťastnejších politických národov) bolo obdobie, keď štát negarantoval ľudské práva a slobody, keď verejná moc neslúžila v prospech ľudu, ale proti nemu a z pohľadu demokratického vývoja sa tak úplne alebo takmer zastavil *čas*.

2. *Bezčasím* nazýval prezident Havel obdobie normalizácie. Bolo jedno, aký čas je na hodinkách, život s maličkým kúskom milostivo vydelenej „slobody“ sa akoby začínal znovu tým istým dňom. Ak by nebolo všakových majstrovstiev sveta, ani by sme si nespomenuli, aký bol rok, pretože vlády sa nemenili, vládli na večné časy – bezčasy. Bezčasie vtedy zahatalo v nás všetky časy minulé. Vnuci nevedeli, či ich dedovia boli buržoáziou či proletármi, či partizánmi, alebo gardistami, katolíkmi či luteránmi, či hádzali po tankoch s bielou čiarou kamene alebo či ich v kútiku duše vítali.

3. Hodiny, ktoré v premenách času odmeriavajú ten stredoeurópsky, nie sú len tie, s veľkými a malými ručičkami. Je to aj čas, ktorý je v nás, a ten čas nie je len jeden, je ich viacero. Koncom bezčasia tak nemohli nastať „dobré časy“, lebo sa v nás pohli všetky potlačené „minulosti“, potlačené individuality. Z núteného rovnostárstva sa často stala individuálna bezohľadnosť. A aj preto po krátkom období spontánnosti nastalo „nečasie“. Na bezčasí bolo strašné to, že nič sa nemenilo – ako tisícročný

Byzanc. A v nečasí bolo strašné to, že sme začali mať opäť strach. V istom zmysle ešte väčší než v bezčasí (porov. veľmi osobnú „hrabalovskú“ reflexiu Havran, M. Tak už to konečne urobte, nech sa tu dá žiť. In: SME, 8. marec 2017).

4. V roku 1998 predseda vlády ako zastupujúci prezident udelil amnestie za trestné činy, ktoré mali byť spáchané zrejme s vedomím, či dokonca súhlasom moci a súviseli s mocenským bojom. V národnej rade bolo viacero pokusov tieto amnestie ústavným zákonom zrušiť, aby bol umožnený priechod spravodlivosti. V roku 2017 bola prijatá novela ústavy, ktorá umožňuje uznesením národnej rady zrušovať amnestie vrátane tých z roku 1998, ak sú v rozpore s princípmi demokratického a právneho štátu. Ústavný súd je zároveň povinný posúdiť, či toto zrušovacie uznesenie nie je v rozpore s ústavou. Som presvedčený, že posúdenie ústavnosti zrušovacieho uznesenia ústavným súdom má byť postavené na *osvedčení*, že v období rokov 1995 – 1998 boli v našej krajine ohrozené občianske slobody takým výrazným a výnimočným spôsobom, že to vzbudzovalo obavy z opätovného nástupu autoritatívneho režimu, čo zakazoval čl. 1 ústavy. Ak sú amnestie súčasťou vtedajšieho diania, tak do ich zrušenia národnou radou nie je potrebné zasahovať. Som presvedčený, že tieto podmienky boli naplnené.

5. Akcenty sú dôvodom mojej konkurencie. Vec je natoľko komplexná, že dovoľuje viacero perspektív, a ja, vážiac si prácu sudcu spravodajcu a väčšiny, by som rád zdôraznil niektoré myšlienky odlišne než kolegovia. Som presvedčený, že vo veci je dôležité akcentovať *legalitu*, nie emócie, viazanosť ústavou *vtedajšou* aj *dnešnou* a takto vnímať rolu ústavného súdu. Aj keď prvé riadky konkurencie patria historickému kontextu prípadu, musím ostať sudcom a ctiť metódu právnú. Udržať si právnické vnímanie v tejto ústavnoprávne zvlášť unikátnej veci, kde sme všetci tak trochu účastníkmi konania, vyžaduje stále opatrnosť, pretože (i) ústavný zákon a zrušovacie uznesenie sú *odlišnými* aktmi, ktoré stoja *tesne* vedľa seba, (ii) národná rada aj ústavný súd majú v zásade zhodnú referenčnú normu, ktorou sú *princípy demokratického a právneho štátu* ako celok, a nie ich parciálne súčasti, a (iii) ohrozenie tohto princípu nemožno konštatovať bez vnímania dobových súvislostí, ktoré ústavný súd môže takpovediac *osvedčiť*, ale nie dokazovať, či dotvárať.

Prieskum ústavného súdu má byť z tohto pohľadu menej striktný, založený na vylúčení krajností, a len v pochybnostiach by mal byť prísnejší. Ústavný súd je v tejto veci nad iné, viac „ističom“, ktorý nechráni jeden prístroj, ale má zabrániť vyhoreniu celého domu.

6. Aby som sa vrátil, na nečasí desí, ako sa môže demokratický štát veľmi rýchlo premeniť na „fasádnu demokraciu“, aké je dôležité, to inak zdanlivo samozrejme, aby v štáte fungovali inštitucionálne mechanizmy brániace *zneužitiu* moci a aby štát svojim konaním umožňoval, aby v neho mali občania *dôveru*. Neexistuje jedna udalosť, ktorá by premenu jasne dokazovala. Je to postupné, plazivé. Vyhrajú sa voľby, potom sa jedným zákonom posunie moc, potom druhým trochu viac, stále formálne v súlade so stanovenými normami. Potom sa tu i tam nejaký zákon aj poruší, tu sa odoberie kompetencia oponentovi a tam sa odvolá nejaký vyšetrovateľ. Televízne správy sú stále viac jednotvárne a v úradníckej práci sa oponuje šéfovi stále menej. Nejde tu o štatistiku či hromadnosť, ale naopak, o cieleňú možnosť svojvôle.

7. Doba neslobody neznamená, že každé odsúdenie bolo nezákonné, ale že nezákonné boli odsúdenia konkrétnych, vyhliadnutých adresátov. A nikto si nemohol byť istý, či sa takýmto adresátom sám nestane. Nie sú v tomto ohľade dostatočnými príkladmi už spomínané roky normalizácie? Na druhej strane vysvetliť, kedy je už *násilie proti verejnosti* a kedy sa sama verejnosť pomaly stáva násilnou, kedy sa sloboda a prirodzenosť nahrádza strachom a myšlienky autocenzúrou, sa len tak ľahko nedá. Všetky príklady sú viac ilustráciou než úplným vystihnutím situácie, a preto niekomu stačí malá osobná skúsenosť a niekoho nepresvedčia ani mŕtvi. Toto poznanie je neprenosné. Nejde tu o bežný oddeliteľný fakt, ale o celkový stav vecí.

8. Zastávam názor, že zrušovať možno len takú amnestiu, ktorá bola prijatá v *nečasí*. V nečasí totiž právo prestáva byť právom a štát vlasťou. Amnestia už nie je odpustením, ale privilegiom mocných. Moc sa mení v násilie. V nečasí – a to chcem zvlášť zdôrazniť – nieto *princípov demokratického a právneho štátu* ako celku. Amnestie tak môžu byť zrušiteľné vtedy, ak boli prijaté ako súčasť a dôsledok odstraňovania demokratického a právneho štátu. Myšlienka za zrušením amnestií má

byť obdobná ako myšlienka za predĺžením premlčacej doby pri „štátnych“ trestných činoch z doby komunizmu.

9. Spoločne zdieľanú skúsenosť vo vzťahu k druhej polovici 90. rokov reflektoval parlament ústavným zákonom a „ústavným“ uznesením o zrušení amnestií a milosti. Ústavodarca vzal na seba túto zodpovednosť, aby pre/nastavil naše spoločenské hodiny. Aby sme mali dnes a v budúcnosti pocit právneho bezpečia, parlament odblokoval v roku 1998 silou zastavený čas. Nejde tu však o posúvanie ručičiek späť na novo vymyslený štandard – toto pre/nastavenie spoločenského času je len zladením s časom, ktorý ukazovala ústava už od roku 1992. Už vtedy sa zakotvil princíp demokratického a právneho štátu, ktorého adresátmi sú predstavitelia štátnej moci (porov. tiež vtedajší čl. 106 ústavy). Parlament je tak oprávnený a z povahy veci v najlepšej pozícii z hľadiska ústavnosti posúdiť, či roky 1995 – 1998 boli nečasom, a ústavný súd by mal zasiahnuť len vtedy, ak by parlament práve zrušovaním amnestií vytváral nový nečas. Vzhľadom na už spomínanú povahu nečasu teda ústavný súd musí posúdiť len a práve to, či národná rada uznesením, ktorým určila, že koncom 90. rokov bol ohrozený demokratický a právny štát a súčasťou tohto ohrozenia boli aj vtedy udelené amnestie, výrazne sama nevybočila z medzí demokratického a právneho štátu. Ústavný súd teda musí posúdiť, či je hodnotenie zrušených amnestií a milosti ako *symbolu nečasu* rozumné, a nie svojvoľné.

10. *Čas, vlastne nadčasovosť* je základom spôsobu usporiadania štátu, kde by *v minulosti aj teraz* mali namiesto vrtochov autokratov vládnuť rozumné pravidlá. Nazývame ho (materiálny) *právny štát* a aj keď mu pripisujeme mnoho detailných vlastností, tou najdôležitejšou je skrotená moc a existencia zmysluplnosti dodržiavať rozumné pravidlá. Nemá totiž cenu hovoriť o právnej istote či zákaze retroaktivity, ak niet *hodnotového* práva samotného, hoc existujú predpisy. Aj dnes musíme rátať s tým, že naša prítomnosť môže byť v budúcnosti posudzovaná kritériami právneho štátu o to viac, že sme sa k nemu prihlásili ústavou.

Čím nález je a čím nie je

11. Nález ústavného súdu, jeho výrok, jeho podstata nie je odplatou, nie je impeachmentom, nie je inkvizíciou. Nález je aktom ústavného, nie trestného práva. Naopak, nález – ústavným súdom „potvrdené“ uznesenie o zrušení amnestií a milosti spolu s ústavným zákonom sú opätovným prihlásením sa k *úsiliu o uplatňovanie demokratickej formy vlády, záruk slobodného života* (porov. Kysela, J. Ústava medzi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie. Praha: Leges, 2014, s. 203). Je právnym potvrdením, že v časoch 1995 – 1998 existovalo dramatické smerovanie k neslobode, a súčasne je odstránením toxického aktu z objektívneho ústavného práva. Nález podľa môjho názoru nie je vytváraním materiálneho jadra ako referenčného kritéria pre zrušovanie ústavných zákonov. Ústavný súd dôsledne rešpektoval viazanosť ústavou. Pojem jadra používaný v náleze vnímam ako synonymum princípu demokratického a právneho štátu, a nie ako referenčné kritérium voči ústavným zákonom.

Požiadavky demokratického a právneho štátu ako referenčný štandard prieskumu uznesenia

12. Ústava býva vnímaná ako spoločenská zmluva. Veríme, že sme si ako občania, politický ľud, komunita dali ústavu na to, aby pre život spoločnosti niekedy nevyhnutné násilie a donútenie mohlo byť len v rukách legitímnej moci, a to len v nutných prípadoch a v právom presne stanovených hraniciach. Vzdanie sa svojvoľného násillia a zvlášť svojvoľného násillia moci je podstatou právneho štátu. Dve obdobia neslobody nás poučujú, ako dôležité je to práve v moderných, komplexných spoločnostiach, v ktorých oveľa nebezpečnejšie než hmatateľné brachiálne násillie kriminálnika je násillie, ktorého pôvodcom môže byť formálna autorita, ktorá ani nemusí poznať konečných vykonávateľov svojich príkazov, ani sa nemusí pozerat' do očí svojich obetí. Ochrana týchto princípov – princípov demokratického a právneho štátu – je tak nakoniec ochranou dôstojnosti človeka.

12.1 *Štát, kde právo môže výnimočne prekročiť formu práva*, teda obal v podobe zbierky zákonov, je opisnejším označením *materiálneho právneho štátu* (v ktorom ide v prvom rade o matériu, až potom o formu).¹ V takomto štáte môžeme posúdiť, či sa

¹ Bežne vnímame materiálny právny štát v kontraste s právnym štátom formálnym. Po druhej svetovej vojne sa však, vychádzajúc z nemeckej ústavnej koncepcie požadujúcej hodnotovosť v práve, zahrnuli do požiadaviek

moc nesprávala hanebne, aj keď bola odetá v kabáte práva. Pojem materiálneho právneho štátu sa tak v jeho *najostrejšom zmysle* netýka bežnej prevádzky štátu, ale vymedzenia sa voči *dobe neslobody*. Z toho potom tiež vyplýva, že hoci formálne ústavný orgán určitým spôsobom konať mohol, podľa zmyslu pravidiel tak konať nesmel. Mohlo tak dôjsť k zneužitiu moci a formy práva, avšak nie vždy v zmysle trestnoprávnom, ale ústavnom.

12.2 Premlčanie štátnych trestných činov minulého režimu, ale aj zásahy do osobnej slobody, resp. do vlastníctva sa neposudzujú len vtedajšími dobovými predpismi, ktoré koniec-koncov nemuseli byť ani textom, ani formou škodlivé, ale posudzujú sa hodnotovými štandardmi (materiálneho) právneho štátu. To je jeho pravý zmysel. Už náš federálny ústavný súd v náleze Pl. ÚS 1/92 k lustráciám uviedol, že „(i) Na rozdiel od totalitného systému, ktorý byl založen na okamžitém účelu a nikdy nebyl vázán na právní zásady, tím méně pak zásady ústavní, demokratický stát vychází ze zcela odlišných hodnot a kritérií. (ii) Každý stát, tím spíše takový, který byl nucen strpět po dobu více než 40 let porušování základních práv a svobod ze strany totalitní moci, má právo k nastolení demokratického zřízení uplatnit taková zákonná opatření, která směřují k odvrácení rizika subverze, možné recidivy totality nebo alespoň k jejich omezení. (iii) Právní jistota jako jeden ze základních pojmů a požadavků právního státu musí být tedy jistotou jeho obsahových hodnot. Současně budovaný právní stát, který vychází z hodnotové diskontinuity s totalitním režimem, nemůže proto přejímat taková kritéria, jež vycházejí z odlišného systému hodnot. Respektování kontinuity se starým hodnotovým systémem předchozího právního řádu by tedy nebylo zárukou právní jistoty, ale naopak bylo by zpochybněním hodnot nových, ohrožení právní jistoty ve společnosti a otřáslo by důvěrou občanů ve věrohodnost demokratického systému.“. Česká republika na základe princípu *štátu, kde právo môže výnimočne prekročiť formu práva*, takto potvrdila ústavnosť prerušenia behu premlčacích lehôt zločinov komunizmu (Pl. ÚS 19/93), Nemecko odsúdilo strelcov

materiálneho právneho štátu na obsah noriem aj tie kritériá, ktoré sú teoreticky (Fuller) súčasťou právneho štátu formálneho (poznateľnosť práva, aretroaktivita či právna istota) a boli tak skôr požiadavkami na tvorbu noriem. Pl. ÚS 13/2012: Právna istota, teoreticky považovaná za zložku formálneho právneho štátu, ak je vnímaná ako istý prejav férovosti medzi mocou a spoločnosťou, sa posúva do roviny princípu materiálneho právneho štátu, a tak ju aj ústavný súd vo svojej judikatúre vníma (porov. Tamanaha, B. *On the Rule of Law, History, Politics, Theory*, Cambridge University Press, 2004, s. 91 a nasl.).

z Berlínskeho múru (Streletz, Kessler a Krenz proti Nemecku a K. – H. W. proti Nemecku rozsudok ESLP, sťažnosť č. 34044/96, 35532/97, 44801/98 a 37201/97, porov. aj konkurenciu sudcu Župančiča). Naopak, maďarský ústavný súd (rozhodnutie 23/1992; Přibán, J. Ústavnost a *retroaktivita* ve střední Evropě: teoreticko-historická reflexe, Trestní právo 12/2002; Priban, Jiri 2003. *Constitutional justice and retroactivity of laws in postcommunist central Europe*. In: Priban, Jiri, Roberts, Pauline Isobel and Young, James Robert eds. *Systems of Justice in Transition: Central European Experiences Since 1989*, Aldershot: Ashgate, s. 29 – 49.) a nedávno aj bulharský ústavný súd akcentovali formálnu platnosť práva a neakceptovali predĺženie premlčacích lehôt. Náš ústavodarca zvolil voči rokom 1995 – 1998 hodnotenie materiálnym právnym štátom. V prípade zrušenia amnestií však nejde o posudzovanie minulého režimu, ktorý sa sám k princípu právneho štátu nehlásil novými kritériami, ale o meranie výkonu vtedajšej štátnej moci kritériami, ktoré si sama stanovila. Referenčnou normou pre ústavný súd je tak ústavnosť – právny štát, v zmysle jeho samotnej existencie – schopnosti sa udržať.

Predmet prieskumu ústavným súdom

13. Je potrebné jasne vymedziť, čo je predmetom prieskumu v tomto konaní, hoci mnohé bolo už naznačené. Predovšetkým, predmetom prieskumu *nie je otázka zrušiteľnosti* amnestií vo všeobecnosti. Mnohí aktéri právneho života stále vychádzajú z úvah o nezrušiteľnosti amnestií. Táto otázka však bola vyriešená ústavným zákonom č. 71/2017 Z. z., ktorý určil podmienky a proces rušenia amnestií a milostí. Tento ústavný zákon prekonáva i nález sp. zn. I. ÚS 30/99 o nezmeniteľnosti a nezrušiteľnosti amnestií rozhodnutím o amnestii. Amnestia a ešte viac milosť sú *aktom vládnutia* (Justizlose Hoheitsakte, L'acte de gouvernement, prerogatívy) hlavy štátu, ktoré by štandardne nemali podliehať (súdnemu) prieskumu. No musíme pripustiť, že i pohľad na prerogatívy sa mení; nezabudnime, že ich pôvod je starší než teória trojdelenia moci a že ani ony nemôžu byť úplne *tabu*. Mali by slúžiť verejnému dobru a fungovaniu ústavnosti (porovnaj Hadfield, B. *Judicial Review and the Prerogative Powers of Crown* in M. Sunkin a S. Payne: *The Nature of Crown: A Legal and Political Analysis*. OUP, 1999). Akokoľvek, preskúmateľnosť rušenia amnestií

bola vyriešená ústavným zákonom, pričom ústavná väčšina potrebná na prijatie zrušujúceho uznesenia zvýrazňuje vysoký prah preskúmateľnosti aktu vládnutia. Z predchádzajúcej ústavnej úpravy plynúca absencia explicitnej možnosti zrušiť amnestiu (týmto sa netvrdí, že amnestie pred spomenutou novelou zrušiteľné neboli, ani to, že zrušiteľné boli) spolu s ústavnou teóriou však znamenajú, že zrušenie amnestií je potrebné stále vnímať reštriktívne a ako výnimku (bod 22.1).

14. Predmetom prieskumu je len akt – uznesenie národnej rady, ktorý stanovuje, že má byť zrušená konkrétna amnestia a/alebo milosť. Ak by táto derogačná „norma“ bola v nesúlade s ústavou, tak by došlo k oživeniu amnestijného rozhodnutia či rozhodnutia o milosti. Inými slovami, ústavný súd má preskúmať, či je v súlade s ústavou, že parlament zrušil *akt vládnutia hlavy štátu*, ktorým stanovuje pre jednotlivcov taký existenciálny statok, akým je *odpúšťanie* – nepokračovanie v trestnom stíhaní.

Rozsah prieskumu ústavným súdom

15. Nemožno určite vyčítať, že každý zo sudkýň a sudcov si v duchu sám pre seba vykonali rovnaké vyvažovanie ako poslanci, keď prijímali ústavnú novelu, a neskôr aj zrušovacie uznesenie. Je to prirodzené, ľudsky, ale aj justične, a hlavne užitočné pre porozumenie celej veci a pre oddelenie rolí ústavodarcu, národnej rady a ústavného súdu. Väčšina však podľa môjho názoru toto predbežné uvažovanie, a uistenie sa čiastočne preniesla aj do samotného rozhodovania, keď (i) vykonala široké testovanie princípu retroaktivity voči dotknutým osobám a (ii) takmer skutkovo preskúmavala zásahy do jednotlivých princíпов právneho štátu. (i) Prieskum väčšiny tak ako by bol nepriamo aj prieskumom prechodných a záverečných ustanovení ústavy (konkrétne čl. 154f), ktorými národná rada ako ústavodarca explicitne dala právomoc národnej rade ústavnou väčšinou zrušiť aj dve minulé amnestie a milosť. Z viazanosti ústavou však vyplýva, že ústavný súd nepreskúmava prostredníctvom napadnutého uznesenia samotnú novelu ústavy, a z tohto pohľadu sú podľa môjho názoru úvahy o retroaktivite neopodstatnené, pretože vyváženie s ohľadom na to, že ide o *charakter štátu*, už vykonal ústavodarca.

16. Zároveň, (ii) pretože parlament zrušujúci amnestie je politické teleso (hoci tu výslovne viazané referenčnou normou), ústavný súd má len potvrdiť, nie však spôsobom skutkovým, apelačným, ale s odstupom a nadhľadom, a len z hľadiska vylúčenia krajností, či parlament zrušovacím uznesením nekonal svojvoľne (Berdisová, L. Whitman a amnestie: Komu spieva vláda. In: SME, 18. marca 2017).

Samotný prieskum

17. K neudržateľnému napätiu s právnym štátom dochádza vtedy, keď sa rešpekt jednotlivcov k zákonu a právu mení na strach z nečitateľnosti moci, a tým sa moc stáva účelom pre seba a spoločnosť jej objektom. Z judikatúry ústavného súdu, ako aj z iných formálnych dokumentov (nález I. ÚS 8/97 – Gaulieder, Gaulieder v. Slovenská republika, sťažnosť č. 36909/97, správa EKLP z 10. 9. 1999; vyhlásenie Národnej rady Slovenskej republiky schválené uznesením z 10. októbra 1997 č. 763) je zrejmé, že v rokoch 1995 – 1998 dochádzalo v našom štáte k dramatickému ohrozeniu princípov demokratického a právneho štátu. Inými slovami, dané obdobie možno rozumne vnímať ako dobu limitovanej slobody alebo zjavné tendencie k autoritatívnemu režimu. Naša krajina sa takto, žiaľ, dostala do slávnej eseje Fareeda Zakariu, *The Rise of Illiberal Democracy* (Foreign Affairs, 11-12/1997): „*Democratically* elected regimes, often ones that have been reelected or reaffirmed through referenda, are routinely *ignoring constitutional limits on their power* and depriving their citizens of basic rights and freedoms. From Peru to the Palestinian Authority, from Sierra Leone to Slovakia, from Pakistan to the Philippines, we see the rise of a disturbing phenomenon in international life – illiberal democracy.“ – „Demokraticky zvolené režimy, často tie, ktoré boli znovuzvolené alebo potvrdené prostredníctvom referenda, bežne ignorujú ústavné limity vlastnej moci a zbavujú svojich občanov ich základných práv a slobôd. Od Peru až po Palestínsku samosprávu, od Sierry Leone po Slovensko, od Pakistanu po Filipíny vidíme rásť znepokojujúci fenomén medzinárodného života – iliberálnu („fasádnu“, pozn.) demokraciu.“

1. Zavlečenie

17.1 Pri posudzovaní súladu sa nemožno vyhnúť dotyku so skutkovými otázkami, ale na druhej strane predmetom tohto konania nemôže byť približovanie sa k trestnoprávnemu dokazovaniu amnestovaných skutkov. Každopádne z vyšetrovacieho spisu ČVS: VKE-1/30-98, obžaloby podanej na Okresnom súde Bratislava III, uznesení ústavného súdu II. ÚS 69/99, II. ÚS 70/99, II. ÚS 71/99, II. ÚS 72/99, samotných formulácií a zmeny amnestijných rozhodnutí a napokon i rozsudku Vyššieho krajského súdu vo Viedni č. 22 Ns 13/95 z 20. februára 1996 je zrejmé, že vzniklo dôvodné, nie nepodložené podozrenie, že amnestované skutky reálne mohli byť spáchané *s organizovaným prispením osôb zo štátnych štruktúr*. Tieto skutky mali byť riešením vzťahu premiéra a prezidenta, vzťahu, na ktorý ústava pozná riadne mechanizmy, a skutky tak ukazujú, že štát a spoločnosti mohli ako celok smerovať k autoritárskemu režimu. Bol to konflikt dvoch nazeraní na podobu štátu, pričom tieto konflikty sa neriešili ústavnou cestou, ale smerovali k štrukturálnej zmene charakteru štátu. Ak by sa totiž preukázalo štátom akceptované násilie smerujúce k vylúčeniu akéhokoľvek vlastného občana, občana, ktorého má jeho krajina chrániť, mimo hranice jeho vlasti, komunity, znamenalo by to popretie právneho štátu. Národná rada vyjadrila obdobné argumenty v preambule k preskúmanému uzneseniu. Trestná činnosť nositeľov moci voči vlastným občanom porušuje (i) princíp demokracie, lebo ide o vládu PROTI ľudu, porušuje (ii) právny štát, pretože ide o trestným zákonom zakázané správanie, a porušuje (iii) ľudskú dôstojnosť, pretože jednotliviec sa stáva výlučne prostriedkom, OBJEKTOM moci, a tak stráca dôstojnosť.

17.2 Ale to nie je všetko. Pre spoločnosť a štát je veľmi dôležité, čo je súčasťou objektívneho práva, právneho poriadku. Pri všetkom pluralitnom myslení a tekutej modernite, právny poriadok stále ostáva istou oficiálnou pravdou a symbolizuje základné hodnoty krajiny. Preto musel byť zrušený čl. 4 Ústavy ČSSR, preto i príbuzní môžu žiadať obnovu konania v prospech zomrelého (§ 396 ods. 3 Trestného poriadku). Pred zrušením amnestií bola súčasťou objektívneho ústavného práva norma, podľa ktorej sa nemali vyšetrovať skutky, ktoré mohli byť spáchané *s organizovaným prispením osôb zo štátnych štruktúr*. Znamená to, že právne posledné slovo vo veci mala vtedajšia moc a rozhodovala tým o sebe samej. Historicky sú však amnestie

postavené na tom, že v zlomových momentoch neskoršia moc amnestuje skoršiu v záujme zmierenia, a nie moc preventívne seba samu (Marečková, L. Milosti – Ohnisko lidství v trestním právu. Praha: Academia, 2007; Pavlíček, V. O ústavních problémech milosti a amnestie v České republice. In: Pocta prof. JUDr. Otovi Novotnému k 70. narozeninám. Praha: Codex, 1998, s. 150 a nasl.). To je obdoba súdenia vo vlastnej veci – nemo iudex in causa sua. Vzhľadom na prvky neliberálnej demokracie je rozhodnutie o zrušení amnestie trestných činov, zo spáchania ktorých je podozrivá moc, súčasťou ordre public, teda vysporiadania sa s minulosťou. Zrušenie amnestie týkajúcej sa zavlečenia preto nie je svojvôľou, preto neporušuje princípy demokratického a právneho štátu. Preto splňa ústavné podmienky.

2. Zmarenie referenda

18. Obdobne je zrejmé, z uznesenia sp. zn. 5 T 14/00 Okresného súdu Bratislava I, ktorým bolo zastavené trestné stíhanie proti obžalovanému G. K. pre trestné činy marenia prípravy a priebehu volieb a referenda, a z nálezov ústavného súdu I. ÚS 60/97, I. ÚS 76/97 a II. ÚS 37/98, ktorými ústavný súd konštatoval porušenie práva na prístup k hlasovaniu v referende (*Naplnenie ústavného práva občana upraveného v čl. 94 a čl. 30 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky môže nastať zásadne iba vtedy, ak sa občani, ktorý má právo hlasovať v referende, umožní zúčastniť sa referenda, ktoré vyhlásil prezident republiky svojim rozhodnutím uverejneným v Zbierke zákonov Slovenskej republiky.*), že vzniklo dôvodné podozrenie, že konaním vtedajšieho ministra vnútra mohlo byť ohrozené referendum, teda inštitút, ktorý je nad iné demokratický a ktorý mal súvis s ústavnými zmenami týkajúcimi sa práve zmeny vzťahu parlamentu, premiéra a prezidenta.

19. S veľkým nadnesením a ilustratívne možno uviesť, že pokiaľ by ktorýsi premiér či prezident odcudzil v obchode oblek a samoamnestoval sa, takéto rozhodnutie by zrejme podmienky pre jeho zrušenie nespĺňalo, zatiaľ čo ak štátna tajná služba pravdepodobne uniesla občana vlastného štátu – prezidentovho syna, aby na prezidenta vyvíjala politický nátlak, alebo ak minister vlády možno zmaril referendum, ktoré sa malo týkať ústavných zmien, a tým nepriamo spochybnil konanie riadnych slobodných volieb, tak takéto dôvodné podozrenie dôvodom na zrušenie amnestie je.

20. Možno akcentovať, že princíp legality je pri posudzovaní ústavnosti amnestií naplnený tým, že ústavodarca vytvoril pre zrušenie veľmi jasný textuálny ústavný základ s robustnými poistkami (väčšina, viazanosť, ústavný súd). Toto priamočiare riešenie namiesto rôznych interpretačných riešení vracia právu symboliku súboru jasných pravidiel, namiesto vnímania práva ako fiškálstva či ohýbania ustanovení. Vychádza z toho, že amnestie boli formálne platné. Princíp legality je daný aj tým, že ústavodarca vytvoril len nový procesný rámec, pretože hmotnoprávna povinnosť nezneužiť amnestiu bola v ústave prítomná už v roku 1998.

Milosť

21. Ústavodarca a následne uznesením aj národná rada zaradila medzi zrušované akty okrem tzv. Mečiarových amnestií aj milosť prezidenta Slovenskej republiky Michala Kováča svojmu synovi. Prepojenie rušených amnestií a rušenej milosti spočíva v tom, že beneficiantom je štátna moc, resp. blízke osoby vykonávateľov štátnej moci, teda *vo forme*. Kľúčová odlišnosť je však v tom, že v prípade amnestií išlo o eventuálne spáchanie „štátneho“ trestného činu (je prítomný aspekt konanie PROTI občanom), čo nie je prípad milosti. V predmetnej veci sa tak nezrušuje milosť pre jej podozrenie zo zneužitia na „krytie“ štátnej moci, ale pre jej prepojenie s amnestovanými skutkami *cez formu a kontext*. Potvrďuje sa tým, že motívom ústavodarcu je hľadanie pravdy a jej spoločenská reflexia. Princíp, na základe ktorého bola milosť prezidentovho syna zrušená, nepovažujem za arbitrárny a opäť aj s ohľadom na už uvedené fakticky deferenčné úvahy sa stotožňujem, že aj v tejto časti je uznesenie národnej rady v súlade s ústavou.

Obiter dictum o kontinuite a diskontinuite a právnom štáte

22. Súčasná európska konštitucionalistika stojí na slobode, i na potrestaní, na zodpovednosti, čo je však čosi iné ako represia. Norimberský proces reflektovaný čl. 7 ods. 2 dohovoru (porov. môj návrh v PL. ÚS 8/2013) je východiskom súčasnej súdnej ochrany ľudských práv. Zodpovednosť, nie odplata, má byť individuálna, nemožno sa skrývať za clonu inštitúcií. Po dobách neslobody zvolili krajiny rôzne modely vzťahu k minulosti. Španielsko sa dohodlo na pakte o zabudnutí, z ktorého

vzišla v roku 1977 amnestia na frankistické zločiny. Južná Afrika ustanovila Komisie pravdy. ČSFR a Slovenská republika zvolila rehabilitácie, reštitúcie a zákon č. 480/1991 Zb. z 13. novembra 1991 o dobe neslobody. V roku 1996 národná rada prijala zákon č. 125/1996 z 27. marca 1996 o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému. Podľa § 4 tohto zákona sa (1) do premlčacej doby trestných činov, trestnosť ktorých nezanikla, sa nezapočítava doba od 25. februára 1948 do 29. decembra 1989, ak z politických dôvodov nezlučiteľných so základnými zásadami právneho poriadku demokratického štátu nedošlo k právoplatnému odsúdeniu alebo k zbaveniu obžaloby. (2) Z dôvodov uvedených v odseku 1 nezaniká uplynutím premlčacej doby ani trestnosť trestných činov podľa osobitného predpisu. Naša transformácia teda stojí na koncepte snahy vyšetriť trestné činy, ktoré sú kryté štátnou mocou. Konceptom však nie je trest, či nebodaj trest stanovený priamo normou, ale snaha priniesť spravodlivosť, férový proces, odhaľovať pravdu.

22.1 V ústavnej teórii (Holmes) sa niekedy hovorí o tzv. konštitucionalizme strachu, ktorého pojem má vyjadriť, že každá ústava je reakciou na minulé problémy (Kysela, J. Ústava medzi právem a politikou. Úvod do ústavní teorie. Praha: Leges, 2014, s. 224). Po sporných amnestiách prišiel prezident o abolíciu, milosť musí byť kontrasignovaná, a teraz prichádza možnosť zrušiť amnestiu či milosť. V tejto súvislosti sa hovorí o strachu, a to o strachu zrušiť terajšie zlé amnestie, aby sa neskôr nezrušili amnestie dobré. Pôsobí tu až tabu, že akt odpustenia s priam biblickým pozadím nemožno zrušiť. Rovnako však pôsobí strach, že ak sa amnestie nezrušia, tak by mohli byť aplikované opäť takým sporným spôsobom. Viera vo vlastné sebaobmedzenie, v zrelosť občianskej spoločnosti a vo vysvetlenie výnimočnosti uznesenia č. 570 z 5. apríla 2017 by mali urobiť z čl. 129a ústavy *driemajúcu* poistku.

22.2 Nečasie, roky 1995 – 1998, v ktorých sa prelínalo viacero časov, môže byť vnímané ako osobitné obdobie neslobody alebo ako predĺženie neslobody z 80. rokov, ale i ako nové, v porovnaní s rokom 1989 ešte bolestivejšie a cennejšie prihlásenie sa k demokracii a právnemu štátu, a tak skutočné naplnenie ideí z roku 1989.

23. Bol by som rád, keby týmto nálezom potvrdené zrušenie amnestií prispelo k tomu, aby sme sa my, čo žijeme v stredoeurópskom priestore, vedeli správne

zorientovať v našom vlastnom čase. Ústava a ňou zriadené inštitúcie sú tu nakoniec práve preto, aby bránili návratu bezčasia i nečasia.

V Košiciach 31. mája 2017